

"ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא"

מה היה החסרון בדרך שלא נבחרה?

שמות יג:יז-יח (יז) ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא כי אמר אלהים פן ינחם העם בראתם מלחמה וישבו מצרימה. (יח) ויסב אלהים את העם דרך המדבר ים סוף וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים.

- אם דרך ארץ פלשתים אכן היתה יותר קצרה וישירה, למה נבחרה דרך המדבר במקומה? האם דרך המדבר באמת פתרה את בעיית "פן ינחם העם בראותם מלחמה" – הלא גם בדרך זו ראו מלחמה עם מצרים ואז עם עמלק?
- איך בכלל היתה דרך המדבר אופציה אם התכנית היתה לעבוד את ה' בחורב (הר סיני) לפני שיכנסו לארץ?
- מה פירוש "כי קרוב הוא": בגלל? כאשר? אם? אשר?
- "כי קרוב הוא": קרוב למה – מצרים או כנען?
- "כי קרוב הוא": האם זה סיבה למה היה יתרון להנחות את ישראל דרך ארץ פלשתים (ובכל זאת לא הנחם בדרך הזאת מסיבה אחרת) או חסרון בדרך הזאת וסיבה למה לא להנחות בה?
- "חמשים עלו בני ישראל": אז מה? מה הקשר לשאר הפסוק ולפסוק הקודם? מה פירוש "חמשים"?

גישה 1. חסרון הדרך הוא בקרבתו למצרים

רש"י שמות יג:יז-יח

(יז) ויהי בשלח פרעה וגו' ולא נחם – ולא נהגם, כמו "לך נחה את העם", "בהתהלך תנחה אותך". **כי קרוב הוא** – ונוח לשוב באותו הדרך למצרים. ומדרשי אגדה יש הרבה. **בראתם מלחמה** – כגון מלחמת (במדבר יד מה) וירד העמלקי והכנעני וגו'. אם הלכו דרך ישר היו חוזרים, ומה אם כשהקיפם דרך מעוקם אמרו (במדבר יד ד) נתנה ראש ונשובה מצרימה, אם הוליכם בפשוטה על אחת כמה וכמה. **פן ינחם** – יחשבו מחשבה על שיצאו ויתנו לב לשוב. (יח) **ויסב** – הסיבם מן הדרך הפשוטה לדרך העקומה. **חמשים** – אין חמושים אלא מזויינים. לפי שהסיבן במדבר גרם להם שעלו חמושים, שאלו הסיבן דרך יישוב לא היו מחמושים להם כל מה שצריכין, אלא כאדם שעובר ממקום למקום ובדעתו לקנות שם מה שיצטרך, אבל כשהוא פורש למדבר צריך לזמן לו כל הצורך, ... דבר אחר חמושים אחד מחמשה יצאו, וארבעה חלקים מתו בשלשת ימי אפילה

- מה פירוש "כי" בפסוק הזה לפי רש"י ולפי ספורנו?
- כי קרוב הוא" קרוב אל מה לפי כל פירוש?
- לפי כל פירוש, מה היה החסרון בדרך שלא נחם אותם ה': האם זה היה קרבת הדרך או מפני שהיתה "דרך ארץ פלשתים"?

ספורנו שמות יג:יז-יח

כי קרוב הוא. מפני שהיה אותו הדרך וסופו קרוב למצרים, וירבו עוברי דרך שם ומגידים משם למצרים וממצרים לשם. **והנה בראתם מלחמה**. בשמעם שיכין פרעה את עצמו לרדוף אחריהם עם כל חילו ינחם העם בלי ספק מיראת מלחמתם וישובו למצרים, ולפיכך הסיבם אל דרך לא עבר בה איש.

(יח) **דרך המדבר ים סוף**. שילכו לים סוף דרך המדבר, כי באותו הדרך לא יבאו מגידים ממצרים ולא ידעו ברדיפת פרעה עד שהשיג אותם, כאמרו וישאו בני ישראל את עיניהם, והנה מצרים וכו' ולא היה אז להם תקנה בשובם כי לא יקבלם פרעה וחילו.

חמושים עלו. וכל זה הוצרך לעשות אף על פי שהיו מזויינים, כי עם כל כלי זיינם לא היה להם אומץ לב להלחם במצרים ולהמלט כי לא נסו באלה

- איך כל פירוש מסביר מה הבעיה בקרבת הדרך למצרים?
- "בראתם מלחמה": מי ילחם נגדם, לפי כל פרשן?
- מה פירוש **בראתם** מלחמה לפי ספורנו?
- מה פירוש "חמושים" מה הקשר לפסוק?

גישה 2. חסרון הדרך הוא בזה שהיא עוברת דרך ארץ פלשתים

מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויהי פתיחתא"

ד"א כי אמר אלהים זו מלחמת בני אפרים שנ' ובני אפרים שותלח וברד בנו והרגום אנשי גת (דברי הימים א' ז כא) וכתב בני אפרים נושקי רומי קשת הפכו ביום קרב וגו' (תהלים עח ט - י) מפני מה שלא שמרו ברית אלהים ובתורתו מאנו ללכת עברו על הקץ ועל השבועה. ד"א שלא יראו עצמות אחיהם מושלכין בפלשת ויחזרו להם.

רמב"ן שמות יג: יז-יח

... לשון רש"י. וגם הוא דעת ר"א, כי טעם ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים בעבור כי קרוב הוא וינחמו וישבו אל מצרים מיד. ועל דעתי אם היה כדבריהם, היה "כי אמר אלהים" מוקדם, ויאמר הכתוב ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי אמר אלהים כי קרוב הוא פן ינחם העם. אבל הנכון שיאמר ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים אשר הוא קרוב וטוב לנחותם בדרך ההוא, כי אמר אלהים פן ינחם העם בראותם מלחמה וישבו מצרימה. וטעם המלחמה, שיהיה להם לעבור דרך ארץ פלשתים, ופלשתים לא יתנום לעבור בשלום וישבו למצרים, אבל בדרך המדבר לא יראו מלחמה עד היותם בארצם בארץ סיחון ועוג מלכי האמורי שהיא נתונה להם ורחוקים הם ממצרים בעת ההיא. ומלחמת עמלק ברפידיים לא היתה ראויה לשוב בעבורה, כי הם לא יעברו עליהם, והוא שבא מארצו ונלחם בהם לשנאתו אותם, ואם יתנו ראש לשוב למצרים לא יועיל כי ילחם בהם בדרך, וגם רחוקים היו ממצרים בדרך העקום אשר הלכו בה ולא ידעו דרך אחרת.

- מה פירוש "כי" בפסוק הזה לפי רמב"ן?
- כי קרוב הוא" קרוב למה?
- לפי כל פירוש, מה היה החסרון בדרך שלא נחם אותם ה': האם זה היה קרבת הדרך או מפני שהיתה "דרך ארץ פלשתים"?
- מה היתה הבעיה בהליכה דרך ארץ פלשתים לפי המכילתא? לפי רמב"ן?
- "בראותם מלחמה": מי ילחם נגדם? מה פירוש מילים אלו לפי המכילתא?
- איזה קושי מקשה הרמב"ן על רש"י לגבי סדר המילים בפסוק?
- למה לפי הרמב"ן, איום העמלקים לא היה סיבה להמנע מדרך המדבר? האם עמלק לחם בישראל בארצו?

גישה 3. יתרון בדרך (המדבר) ים סוף

רבינו יוסף בכור שור שמות י"ג: י"ז

בראותם מלחמה מלחמת פרעה שאם לא היו הולכים דרך ים סוף וטבעם שם, היו רודפים אחריהם דרך שאין שם ים, והוצרכו להלחם עמו ביבשה ואף פלשתים יצאו לקראתם, ותהי להם מלחמה פנים ואחור.

ושבו ואע"פ שהיה הקב"ה יכול להפילם כולם מתים, רוצה היה הקב"ה להרבות נסים ונפלאות, להוביש הים ולהעביר בו את ישראל ולהטביע בו את המצרים

וחמושים עלו בני ישראל כמו (בראשית מ"א: ל"ד) "וחמש את ארץ מצרים" שהיה עמהם מזונות כדי להספיק אותו דרך רחוק שהרי נזונו חדש אחד במזון שעמהם, שלא שאלו מן עד ט"ו באייר (יהושע: ה י"א-י"ב)

- איך יסביר ר"י בכור שור את המילים "כי קרוב הוא" – כמו רמב"ן או כמו רש"י?
- מה היה היתרון בדרך ים סוף?
- מה פירוש "חמושים" לפי ר"י בכור שור? מה הקשר לפסוק?

גישה 4. חסרון הדרך הוא בקרבתו לארץ כנען (יש יתרון בדרך ארוכה במדבר)

רשב"ם שמות יג: יז-י"ח

יז) ויהי בשלח פרעה את העם – ונתכוון הק' להביאם לארץ כנען ולא רצה הק' להנחותם דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא, דרך הוא ליכנס מיד בארץ כנען, ולכשיבאו לטורח מלחמות ארץ כנען יתנו ראש וישובו למצרים כמו שעשו כמה פעמים כדכת' הלא טוב לנו שוב מצרימה, נתנה ראש ונשובה מצרימה וגו', זכרנו את הדגה אשר אכלנו במצרים. לפיכך ויסב (אלהים) את העם דרך המדבר – ארץ רחוקה. כדכת' אחד עשר יום מחורב וגו'. אבל פלשתים לבדם היו מפסיקין בין מצרים ובין ארץ כנען כמו שמוכיח ביצחק שהיה יורד מארץ כנען ללכת דרך ארץ פלשתים לארץ מצרים מפני הרעב עד שאמר לו הק' גור בארץ הזאת, וישב יצחק בגרר. (יח) וחמושים – בכלי זיין. שהיו הולכים לירש את ארץ כנען, כמו שכת' למעלה ואומר אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ הכנעני וגו', וכן תעברו חמושים דיהושוע

רמב"ם מורה נבוכים חלק ג פרק לב

והוא אמרו ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים וגו', ויסב אלהים את העם דרך המדבר ים סוף וגו', וכמו שהסב השם אותם מן הדרך הישרה אשר היתה. מכוונת תחלה, מפני יראת מה שלא היו יכולים לסבלו לפי הטבע, אל דרך אחרת עד שתגיע הכוונה הראשונה, כן צוה בזאת המצוה אשר זכרנו מפני יראת מה שאין יכלת לנפש לקבלו לפי הטבע עד שיגיע הכוונה הראשונה, והיא השגת יתעלה והנחת ע"ז, כי כמו שאין בטבע האדם שיגדל על מלאכת עבודת בחמר ובלבנים והדומה להם ואחר כן ירחץ ידיו לשעתו מלכלוכם וילחם עם ילידי הענק פתאום, כי אין בטבעו שיגדל על מינים רבים מן העבודות ומעשים מורגלים, שכבר נטו אליהם הנפשות עד ששבו כמושכל ראשון, ויניחם כלם פתאום, וכמו שהיה מחמת השם להסב אותם במדבר עד שילמדו גבורה, כמו שנודע שההליכה במדבר ומיעוט הנאות הגוף מרחיצה וכיוצא בהם יולידו הגבורה והפכם יולידו רך לבב, ונולדו גם כן אנשים שלא הרגילו בשפלות ובעבדות, וכל זה היה במצות אלהיות על יד משה רבינו, על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו, את משמרת ה' שמרו על פי ה' ביד משה, כן בא זה החלק מן התורה בתחבולה אלהית עד שישארו עם מין המעשה המורגל, כדי שתעלה בידם האמונה אשר היא הכוונה הראשונה.

מלבי"ם שמות יג: יז-יח

... ומשני הטעמים האלה לא נחם ג"כ דרך ארץ פלשתים הגם שהדרך הזה קרוב הוא לא"י, אם לטעם הא' שכמו שלא נשלם זמן הקץ של ארבע מאות שנה שיצאו מעצמם ממצרים כן לא הגיע הזמן שיכנסו ביד חזקה לא"י, שגבל הזמן ודור רביעי ישובו הנה כי לא שלם עון האמורי, ועדיין לא היה דור רביעי ועוד לא נשלם עון האמורי... (יח) ויסב אלהים. הכין השם ההכנה לזה ע"י שהסב את העם דרך המדבר ים סוף, שזה היה ההכנה אם להפיל אימה ופחד על יושבי כנען ע"י נס של קריעת ים סוף כמ"ש שמעו עמים ירגזון אם במה שאז האמינו בה' ובמשה עבדו, ... וחמושים ובכ"ז עלו ממצרים חמושים ומזוינים ולמדו תכסיסי מלחמה להיות נכונים למלחמה אחרי שימוגו יושבי כנען ויהיו מוכנים לעזר אלהי.

שד"ל שמות יג: יז-יח

... ועוד טעם אחר היה לו בזה, והוא כי במדבר הגדול היה אפשר להם לקבל תורה ומצוות כולם כאחד ולהתלמד ביראת ה' ובידיעת דרכיו ולהתחנך בביטחון בו תחת הנהגת האל ומשה עבדו, שאם היו באים מיד לרשת את הארץ, היו מתפרדים איש לנחלתו ולא היה אפשר ללמדם ולהורותם כולם כאחד. ואף אם לא היו מתעכבים במדבר מ' שנה מפני המרגלים, מ"מ היו מתעכבים שם קצת חדשים עד שיקבלו התורה והמצוות בהיותם כולם סביבות הר סיני ובהיותם אוכלים המן ובלתי טרודים בעבודת האדמה. כי קרוב הוא – הדרך ההוא. (יח) וחמושים – מזוינים, כי כמו שאמרו חלוצים מן חלצים, כן יאמרו חמושים מן חמש (ש"ב ב' כ"ג) מקום חגירת החרב, והודיע זה לומר כי לא להעדר כלי זיין אמר ה': פן ינחם העם, אלא מפני מורך לבבם

- לפי רשב"ם ורמב"ם, מה היה החסרון בדרך שלא נחם אותם אלקים והיתרון בדרך המדבר? האם "כי קרוב הוא" היה החסרון כמו רש"י או "דרך ארץ פלשתים" כמו הרמב"ן?
- לפי רמב"ם, איזה יתרון יש להליכה במדבר?
- "כי קרוב הוא": קרוב לאן לפי מפרשים אלו (קרוב למצרים כמו רש"י או קרוב לארץ כנען כמו רמב"ן)?
- מה פירוש "חמושים"? למה פרט זה נזכר בפסוק הזה לפי מלבי"ם? לפי שד"ל?
- איזה טעם נותן שד"ל לבחירת דרך המדבר? האם יש לטעם זה בסיס טוב בפסוק?
- האם מלבי"ם מסכים עם רשב"ם ורמב"ם שהחסרון בדרך ארץ פלשתים היה בקרבתו לארץ כנען? לפי מלבי"ם מה היה היתרון בהארכת הדרך לארץ כנען?
- לפי מלבי"ם, מעבר להארכת הדרך, האם גם היו יתרונות נוספים להליכה דווקא בדרך ים סוף? מה הם?